

налагодження взаємодії ООН з релігійними об'єднаннями і є унікальною міжнародною площадкою для діалогу з цивілізаційної тематики.

Це вимагає створення спеціального міжвідомчого інформаційно-аналітичного підрозділу з консультативними функціями на базі державної виконавчої (дипломатичної) або/і наукової (релігієзнавчої) інституції, яка б фахово займалася новим напрямом в українській дипломатії – міжнародні міжрелігійні зв'язки на основі стратегічної концепції їх формування і розвитку з врахуванням міжнародного потенціалу державних органів влади, українських церков, громадських організацій для утвердження церковних і державних інтересів України в міжнародній політиці.

6. Кореляція функціональних ролей сучасного протестантського віруючого (український і діаспорний контекст)

Нині позиції релігії в суспільстві кардинально змінюються, а відтак змінюється і статус віруючої людини. Ще донедавна, будучи ідейним ізгоем в соціумі, який був позбавлений майже всіх прав, знаходячись у соціокультурному підпіллі, віруючий замикався в тісних рамках релігійної функціональності. В зв'язку із утвердженням реальної свободи совісті, активізації діяльності церкви в Україні, повернення притаманних їй функцій розширилися можливості віруючої людини виконувати свої обов'язки як в сфері своєї віросповідності, так і в соціальному служінні.

Така актуальна в теоретичному і практичному аспекті проблематика, як функціональні ролі віруючого, й досі не знайшла відповідного зацікавлення з боку науковців, соціальних робітників. І це при тому, що проблема функцій релігії в сучасному релігієзнавстві розроблена надто повно. Про функціональність релігії як суспільного феномену писали ще просвітителі. Соціальні функції релігії досліджували представники класичної німецької філософії, марксистки. Плідними тут виявилися і позитивісти. Уява про світоглядну, компенсаційну, регулятивну інтегративну, комунікативну та інші функції релігії зафіксована в будь-якому підручнику з релігієзнавства. З того часу базові функції релігії мало в чому змінилися. Однак життя не стоїть на місці: сучасні тенденції розвитку релігійного світу, антропологічні зсуви, світоглядні революції спричиняють розширення або звуження сфер традиційного впливу релігії на суспільство, людину. Спостерігається поглиблення розуміння й удосконалення інтерпретацій функціональності релігії. Підтвердженням цьому є одне з останніх досліджень релігії як суспільно-функціонуючого феномену Л.Виговського [Виговський Л.А. Функціональність релігії: природа і вияви. – Київ-Хмельницький, 2004], який віднайшов в цій проблемі несподівані ракурси, актуалізував багато нових ідей, відзначив трансформації у функціональності сучасних релігій.

Грунтуючись на запропонованому Л.Виговським розширеному тлумаченні функцій церкви (релігійної організації), які виходять за межі класичних - задоволення релігійних потреб віруючих, регулювання культової діяльності, забезпечення стабільності в суспільстві, регуляція й орієнтація вірян в світі, контроль за виконанням морально-релігійних принципів в родині, громаді, суспільстві тощо, маємо на меті розглянути функціональні ролі сучасного протестантського віруючого, проаналізувати, які функції виконує людина в процесі релігійної і нерелігійної діяльності, чи змінюються вони в часі, в просторі, конфесійно тощо.

Зрозуміло, що функції або функціональні ролі віруючого тісно пов'язані із функціями релігії, церкви, але не тотожні їм. Спочатку є сенс з'ясувати, що ж входить в поняття «функції віруючого»? В жодному з відомих автору словників таке поняття не знайдено, тому прийдеться визначати його смисл самостійно. Виходячи із загальнофілософського розуміння функції, яка постає як спосіб діяння елементу системи, спрямованого на досягнення певного ефекту [Див.: Філософський словник. За ред. В.Шинкарука. - К., 1986. – С. 748], в соціології під функцією розуміється роль, яку виконує певний соціальний суб'єкт щодо суспільства. Тому, екстраполюючи ці визначення на нашу сферу зацікавлень, можна сказати, що функції віруючого – це способи і форми його впливу на суспільство, культуру, освіту, політику, певні суспільні групи, на церкву, інших людей. Виділяються релігійні і нерелігійні функції, які, в силу історичного характеру релігії та еволюції її функціональності, також змінюються в бік їх розширення або звуження. Донедавна ми фіксували масштабне звуження суспільних сфер реалізації функціональності релігії, але в ситуації духовного пробудження, яке переживають багато країн світу, зокрема й Україна, є підстави стверджувати, що на зміну процесу приватизації релігії, що виявлялося в переході її з інституційного рівня на особистісний, а відтак й втраті віруючими багатьох, притаманних їм функціональних ролей, приходить принципова інша реальність. Функції віруючого сьогодні можна звести до цілої сукупності ролей, які він виконує щодо світу надприродного і природного, в т.ч. й соціального.

Будучи суб'єктом функціонування релігії, віруючий індивід, як діюча особа, яка керується релігійними інтересами, в першу чергу виявляє себе у сфері релігії, а вже потім – в суспільному житті у формі специфічної діяльності. Формами, способами впливу віруючого на основний об'єкт функціонування релігії - Бога виступають молитва, ритуал, богослужіння, жертвоприношення, обряд, каяття тощо.

Віруюча людина в системі функціонування релігії виступає первісним суб'єктом в суб'єкт-об'єктних відносинах, які визначають характер і зміст релігійного досвіду, релігійного типу життєдіяльності. Саме тому її функціональні ролі дещо обмежені, спрощені. На відміну від звичайного віруючого, релігійний лідер, як персоніфікований первісний суб'єкт, у якого

значно більше можливостей впливу на своїх вірян, релігійну організацію, суспільство, має, крім звичайних, ще й свої специфічні функції.

Головною функцією віруючої людини треба визнати функцію *віросповідну*. Віруючий тому і є віруючим, що вірує в Бога, сповідує певні цінності, серед яких Божественний закон, заповіді Ісуса Христа, настанови релігійних авторитетів, моральні і суспільні вимоги, наявність релігійних уявлень, переконань тощо. Протестанти, як показали результати опитування, проведені в рамках спільного проекту УБТС і ВР ІФ НАНУ «Світоглядні орієнтири віруючих і діяльність протестантських релігійних громад» [Архів Відділення релігієзнавства ІФ НАН України. - 2008. – Т.5. – надалі «Архів ВР»], вирізняються твердими віросповідними переконаннями. Вони продемонстрували чітку орієнтацію вірних у знанні основ віри, Біблії: вірять тільки в одного Бога; не вірять в святих, в духів, які керують світом; свою релігію розглядають як єдине правдиве джерело знань про Бога; вважають, що знання більш ніж однієї релігії тільки ініціює сум'яття в голові при думці про Бога. Переважна більшість протестантів, заперечують такі висловлювання: «Всі релігії навчають однієї і тієї ж самої істини», «Багато релігій дають цінні знання про Бога», «Різні релігії можуть вести людей до Бога», «Важливо вивчати інші релігійні традиції, щоб пізнати Бог».

Визнаючи Бога, віруючий покликаний спілкуватися з ним, тим самим виконуючи *комунікативну* функцію. Віруючий є осередком, центром життя Бога. Майже всі опитані мають тривалий досвід перебування у вірі, а відтак й спілкування з Богом (найтриваліше в ЄХБ – 46 років, з 1962 р. знаходиться один чоловік віком понад 60 років; найкоротше – з 2007 одна молода дівчина віком до 20 років, майже 20% опитаних заявили, що є баптистами з дитинства) [Архів ВР]. Враховуючи, що віросповідність протестантів, зокрема баптистів, є включеною, проявленою, активною, постійно підтримуваною, культивованою шляхом щотижневого відвідування загальних зібрань (100% відповідей), а деякі і частіше, це говорить про їх інтенсивне спілкування з Богом. 100% опитаних переконані, що Бог чує їх під час молитви, бо він - в них, і немає значення, де в цей час знаходиться вірянин – в домі молитви разом із спів вірниками, а чи ж десь наодинці з Богом. Для деяких навіть немає значення, як молитися, бо ж Бог завжди почує людину.

Серед релігійних функцій віруючого важливою є *трансляційна*, тобто передання іншим знань про віру, про Священні Писання, про заповіді і закони. Переважна більшість віруючих прагне передати свій досвід, традицію, до якої належить, в їх первісній чистоті своїм нащадкам, тому, як правило, зберігають вчення, прагнуть зберігати звичаї і обряди, правила свого віросповідання без змін, без будь-яких модернізацій. Завдяки цій функції в протестантизмі надто поширеним є місіонерство, евангелізація, якою може займатися будь-який член Церкви. Завдяки місіонерству баптизм з'явився в Україні, поширився по всьому світу. В самій церкві ці обов'язки вірянина називаються благовістям, яке є однією з форм прославлення Бога.

Але віруючий не просто передає інформацію про Бога, про Біблію, не просто повертає людей у віру, тобто просвіщає. Протестант обов'язково виховує, посилаючись на досвід Христа й свій власний досвід. Особливо важливим тут є релігійне виховання дітей в родині. Ці традиції сильні саме в протестантських сім'ях. На питання: «Чи виховувалися Ви вдома у релігійному дусі?» 87% відповіли «Так» (В сім'ї читалася релігійна література, члени сім'ї жили згідно з вимогами Святого Письма, дотримувалися посту, молилися, відвідували богослужіння тощо). Тільки 6,5 % визнали, що «Скоріше так, ніж ні» (в сім'ї до релігії ставилися шанобливо, проте богослужіння відвідували рідко, інколи постилися, періодично молилися, рідко читали релігійну літературу), і стільки ж – 6,5 % - «Скоріше ні, ніж так» (в сім'ї до релігії ставилися нейтрально, богослужіння майже ніколи не відвідували, майже ніколи або ніколи не постилися, не молилися, релігійна література читалася дуже рідко або не читалася зовсім). Але жодний з опитаних не заявив, що до релігії в його сім'ї ставилися негативно [Пораховано за: Архів ВР].

Тісно пов'язана із *виховною* функцією інша – функція учнівства, тобто здатність до навчання, читання та розуміння Святого Письма. В протестантських церквах Біблійні школи є обов'язковим елементом служіння Богу. Ніхто так добре з вірян різних християнських течій не орієнтується в Біблії, як протестанти, які знають не тільки структуру, але й напам'ять цитують окремі біблійні вірші, вдало використовуючи їх і в релігійних, і в білярелігійних ситуаціях.

Результати опитування дають підстави вважати, що протестанти шанують свою віру, говорять про неї з гордістю, активно виявляють її, тобто гідно представляють не тільки свою церкву, але й конфесію (протестантизм) і релігію (християнство). Звідси можна виокремити ще одну функцію віруючого – *представницьку*, виявляючи яку вірянин формує певну громадську думку не тільки щодо себе, своєю релігійністю, порядністю, але й щодо всієї церкви. Не випадково склався навіть певний стереотип щодо протестантів: вони живуть у відповідності із своїми переконаннями і християнськими заповідями, виконуючи їх щоденно, що відсутнє в житті багатьох вірян інших християнських конфесій, які згадують про Бога та його заповіді тільки у великі свята. Послідовність і вірність баптистів Христовому вченню вражає навіть католиків і греко-католиків, не кажучи вже про православних. В їхньому житті все підпорядковано здійсненню Божого плану, спасінню, досягненню Царства Божого. Баптисти – спокійні, впевнені в Божому захисті, вони повністю довіряють Богові, ніколи в ньому не розчаровуються.

Духовні лідери, як і звичайні члени Церкви, виконують віросповідну, комунікативну, трансляційну, виховну та інші функції, але покликані й до більш специфічної функціональності. Священик, пастор виконують завдання передачі слова Божого в усій його чистоті. Вони є акумуляторами і зберігачами євангельських і церковних традицій, вербалізуючи і

концептуалізуючи останні. Вони координують процес особистісного зростання у вірі своїх вірян, всієї громади, навіть Церкви. Вони ініціюють і подають приклад того, як треба сповідувати свою віру, як треба жити, слідуючи приписам вчення і Церкви, як виконувати настанови Бога. Духовний лідер – це своєрідний ідеал віруючого даної Церкви, конфесії, релігії, який несе відповідальність не тільки за членів своєї громади, але й за всіх баптистів, протестантів, християн.

Як для віруючих, так і для їх духовних керівників, надзвичайно важливою частиною їхніх функціональних обов'язків в служінні Богові є соціально корисна діяльність. Особливо це стосується протестантів, які віросповідно і теологічно обґрунтували необхідність такого покликання християн.

Впродовж всього свого існування Церква, крім виконання духовних функцій, прагнула проявити себе і соціально. Від самих початків християни були орієнтовані на благо людей. Слід зазначити, що й сам Ісус Христос не був віддаленим від соціальних проблем. Багатотисячлі зусилля Церкви на цій ниві призвели до виникнення на початку ХХ століття спеціального поняття – «Соціальне Євангеліє», що стало ядром соціального вчення церкви.

Виходячи з цієї доктрини, функціональна роль віруючої людини завжди була спрямована на прояв себе в суспільстві. Найкращі умови для цього були створені в західних суспільствах, які постали на протестантських вченнях. Тому більш соціально активними були християни Америки та Західної Європи. Для здійснення такої діяльності були створені спеціальні місії, які займали позицію просуспільної орієнтації, сенс якої полягав у заохоченні мирської активності на реалізацію соціально корисних проєктів. Яскравим прикладом таких місій є «Армія спасіння», місія Франкліна Грема «Сумка самарянина». Результатом довголітньої присутності цих структур в західному світі є відчуття солідарності, яке культивується в західному суспільстві, майже повальна включеність західного християнина в благодійницьку діяльність.

На відміну від західного християнина, який виріс на традиції допомоги, вмінні ділитися із ближнім, соціальна роль пострадянських віруючих слабо усвідомлюється останніми, а зрештою й проявляється. Причина пасивності зрозуміла, оскільки немає традиції соціального служіння в силу її заборони радянським урядом. В колишньому Радянському Союзі на віруючого дивилися як на людину другого сорту, яка нічого не могла корисного принести суспільству. Водночас надзвичайно важко, якщо не неможливо, було реалізувати якийсь соціальний проєкт. Навіть функціональність в чисто релігійній сфері - розповсюдження Біблії та духовної літератури – всяк заборонялась, а якщо й велась, то підпільно.

В останні роки, з настанням свободи, ситуація в Україні змінилася. Як і на Заході, в нашій державі з'явилися місії різних релігійних організацій, які були спрямовані на соціальну діяльність. Так, за роки незалежності їх кількість зросла до 298 у 2004 р. [<http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society>]

/other_art/article;4527/]. На 2008 рік мали вже 340 місій [http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;16566/]. Християни в Україні отримали можливість соціально проявити себе. Особливу допомогу в цьому надали: по-перше, іноземні місіонери, які під час свого перебування в Україні передавали досвід організації такої роботи, привозили із собою гуманітарну допомогу; по-друге, і українські протестанти отримали можливість побувати за кордоном й ознайомитися, як ця робота налагоджена там. Велика кількість українських протестантів на початку 90-х років ХХ ст. емігрували до країн, де функціональна роль віруючих в суспільстві була достатньо розвинута і включала в себе не тільки матеріальну допомогу. Західні протестанти були активними в політичному та економічному житті суспільства, ефективно впливали на формування законів та суспільні процеси. Багато протестантів були успішними в бізнесі, мали серйозний вплив у цій сфері. Для пострадянського протестанта все це було новим і незнайомим. Але, ознайомившись із західними моделями присутності віруючих в суспільстві, українські протестантські церкви постали перед необхідністю приймати адекватні рішення щодо своєї ролі в суспільстві.

Проте в баптистській церкві думки з цих питань розділилися. Особистісно баптисти надзвичайно активні в сфері соціальної роботи, але йдеться про стратегію, яку має обрати Церква, і політику, відповідно до якої має діяти віруючий в своєму функціональному призначенні. Авторський досвід перебування в українському баптистському середовищі в США свідчить про те, що функціональна роль віруючих в діаспорі є різною і залежить від того, як відчувають себе віруючі в американському суспільстві. Серед емігрантів є такі, які органічно вливаються в соціум, швидко адаптуються до нього. Поруч із ними існують й ті, які відокремлюються від середовища, займаючи позицію певної відчуженості щодо нього.

Враховуючи те, що загалом на початку ХХІ століття активність віруючих людей в суспільстві зростає, то функціональність протестантів проявляється не тільки в матеріальній сфері (наприклад, допомога нужденним), але й поступово все більше стосується політичної та економічної сфер життя суспільства.

Традиційно баптисти є байдужими до різних форм соціальної активності в світському розумінні цього слова. Жодний з них, як засвідчили відповіді на питання анкети, не належить до якоїсь громадської чи професійної організації (крім одного), не є членом екологічного руху (крім одного) чи спортивного клубу (крім трьох) або якогось товариства. При цьому майже всі заявили, що беруть участь у соціальних програмах - допомога бідним, гуманітарна допомога, реабілітаційні центри, молодіжні та дитячі табори тощо (крім двох, які не беруть участь, а один – не знає) [Див.: Архів ВР].

Громадянська і політична активність опитаних також є очікувано низькою. Ніхто не заявив про своє членство в якійсь політичній партії, нікого не цікавить політика та держава, в якій вони живуть, тобто США. Але це не

стосується політичного життя в Україні. Живучи в Америці, переважна більшість українських баптистів (причому, як чоловіки, так і жінки, люди середнього і молодого віку) постійно цікавляться новинами політичного життя своєї Батьківщини, активно їх обговорюють із своїми одновірцями. Майже всі українські баптисти зберегли українське громадянство і пишуть, що беруть участь у виборах (при уточненні з'ясувалося, що українські баптисти їздили для участі у виборах президента 2004 року на виборчі дільниці за 500 км від місця проживання).

Зовсім не цікавляться цією сферою 9 віруючих серед 31 опитаного, зокрема баптист у віці після 60 років, який є членом церкви з 1962 року, плюс 2 чоловіки і 3 жінки; ще три особи зазначили, що є громадянами України, але важко проінтерпретувати цю заяву – вони завдяки чи всупереч цьому не дали жодної відповіді на запитання про їх громадянську і політичну активність [Див.: Архів ВР].

Компенсують свій політичний нейтралітет щодо США українські баптисти специфічно. Вони включилися в різні масові протести проти прийняття законів, що суперечать моральності та етичним нормам християнства. Так, наприклад, в Америці під впливом лібералів спостерігається тенденція до змін в розумінні значення сім'ї та її структури всупереч біблійному канону. В школах Америки навчають дітей, що у них можуть бути дві мами або два батька. Це викликає обурення і протест українських віруючих-баптистів в діаспорі. Саме з ініціативи емігрантів-баптистів, зокрема пастора слов'янської церкви «Хліб Життя» Олександра Шевченка (Сакраменто, Каліфорнія), була проведена акція на підтримку здорової гетеромоногамної родини. Як бачимо, українські баптисти не приймають ліберальних цінностей західного суспільства й активно заявляють про себе і свою позицію.

Про свої християнські позиції сміливіше і голосніше заявляють протестанти України. Їх активність помітна не тільки в реалізації соціальних проєктів, але й в політичному житті країни. Серед політиків, підприємців зростає кількість протестантів, які сьогодні мають вагоме слово. Загалом можна відзначити, що функціональна роль віруючого в суспільстві радикально змінилася в бік її збільшення і зростання.

Перерахованими функціями не обмежується вся сукупність обов'язків віруючого, який сповідує протестантизм і служить Богові. Частина функцій може змінюватися, частина замінюватися іншими, одні з них – чітко встановлені Біблією чи Церквою, інші існують як звичай, який формується під впливом історичних обставин, географічного і культурного середовища. Але саме від того, як віруючі виконують свої функції, як вони корелюються із основами віри і викликами часу, залежить майбутнє Церкви і християнства як релігії.